

دانشگاه شهید
معاونت پژوهش و فناوری
مرکز چاپ و انتشارات

نظریه آزادی و آموزش و پرورش آزاد

دکتر محمدحسن میرزامحمدی

استادیار دانشکده علوم انسانی دانشگاه شاهد

دکتر فاطمه زیبا کلام مفرد

دانشیار دانشکده روان‌شناسی و علوم تربیتی دانشگاه تهران

علی صحبت‌لو

کارشناس ارشد تاریخ و فلسفه تعلیم و تربیت

انتشارات دانشگاه شاهد (۱۳۹۱)

سرشناسه:	میرزامحمدی، محمدحسن. ۱۳۵۰-
عنوان و نام پدیدآور:	نظریه آزادی و آموزش و پرورش آزاد/ تألیف: محمدحسن میرزامحمدی، فاطمه زیباکلام مفرد، علی صحبت‌لو.
مشخصات نشر:	تهران: دانشگاه شاهد، مرکز چاپ و انتشارات، ۱۳۹۱.
مشخصات ظاهری:	۱۹۳ص.
شابک:	۹۷۸-۶۰۰-۶۱۲۱-۱۵-۴-۶۵۰۰۰ ریال؛ ۴-۱۵-۶۱۲۱-۶۰۰-۹۷۸
وضعیت فهرست‌نویسی:	فیا.
یادداشت:	کتابنامه.
موضوع:	آموزش و پرورش انسان‌گرا -- فلسفه.
موضوع:	آموزش و پرورش -- فلسفه.
موضوع:	آزادیخواهی.
شناسه افزوده:	زیباکلام مفرد، فاطمه، ۱۳۲۰ -
شناسه افزوده:	صحبت‌لو، علی، ۱۳۵۶ -
شناسه افزوده:	دانشگاه شاهد، مرکز چاپ و انتشارات.
رده بندی کنگره:	۱۳۹۱ ن ۶۱۲/۱۳ LC
رده بندی دیویی:	۳۷۰/۱۱۲
شماره کتابشناسی ملی:	۲۹۳۷۹۴۱

سازمان اسناد و کتابخانه ملی
جمهوری اسلامی ایران

مترجمان: محمدحسن میرزامحمدی، فاطمه زیباکلام مفرد، علی صحبت‌لو

مترجمان:

تعداد: ۱۰۰۰ نسخه

تعداد:

نوبت چاپ: اول ۱۳۹۱

نوبت چاپ:

قیمت: ۶۵۰۰۰ ریال

قیمت:

نشانی ناشر: تهران، ابتدای آزادراه خلیج فارس، روبروی حرم مطهر امام خمینی (ره)، معاونت پژوهش و فناوری، مرکز چاپ و انتشارات دانشگاه شاهد

نشانی ناشر:

دورنگار: ۵۱۲۱۳۵۴۹

تلفن: ۵۱۲۱۴۱۲۲

۱ مقدمه مؤلفان

فصل اول: پیشروان آموزش و پرورش آزاد

۱-۱-۱ مقدمه

۱-۲ پیش سقراطیان

۱-۲-۱ تفکر هومی

۱-۲-۲ اتیست ها

۱-۲-۳ سوفیست ها

۱-۳ سقراط (۳۹۹ - ۴۷۰ پیش از میلاد)

۷ گفتگوی سقراطی

۸ فلسفه سقراط

۱۱ تعلیم و تربیت از دیدگاه سقراط

۱-۴ افلاطون (۴۲۷- ۳۴۷ پیش از میلاد)

۱۳ مبانی اندیشه فلسفی افلاطون

۱۳ الف) هستی شناسی

۱۴ ب) معرفت شناسی

۱۵ ج) ارزش شناسی

۱۶ نظام تعلیم و تربیت افلاطون

۱۶ تعریف تعلیم و تربیت

۱۸ مبانی و اصول تعلیم و تربیت

۱۹ اصول تعلیم و تربیت

۲۰ اهداف تعلیم و تربیت

۱۲۷	تربیت و معرفت
۱۲۹	تفکر انتقادی و تعلیم و تربیت
۱۳۱	اجتماع و تعلیم و تربیت
۱۳۴	بحث
۱۳۶	۲-۳-۴- لودویگ ویتگنشتاین (۱۸۸۹-۱۹۵۱)
۱۴۲	۴-۴- مکتب لندن
۱۴۴	۱-۴-۴- اراسم پیترز
۱۴۸	۲-۴-۴- پل اچ. درست
۱۵۴	منابع فصل چهارم:
۱۵۹	سخن آخر: برخی انتقادهای بر آموزش و پرورش آزاد
۱۶۵	فهرست منابع
۱۶۵	الف) فارسی
۱۶۹	ب) انگلیسی
۱۷۵	واژه‌نامه

مقدمه مؤلفان

هدف اصلی این کتاب، معرفی دو نظریه «آزادی و آموزش و پرورش آزاد»^۱ است؛ اما چرا این دو نظریه از میان تمام نظریات فلسفه تعلیم و تربیت (که هریک به نوبه خود، جای تحقیقی عمیق و وسیع دارند)، نظر نگارندگان را جلب می‌کند؟ دربادی امر، ممکن است پاسخ، اندکی عجیب و باور نکردنی به نظر آید ولی حقیقت محض است. در یک برهه زمانی، مؤلفان کتاب متوجه شدند که از میان تمام نظریات موجود در تعلیم و تربیت، هر سه نفر، دلبستگی و اعتقاد وثیقی به نظریه آموزش و پرورش آزاد در مقام تعلیم و تربیت واقعی و رها از هر رنگ و تعلقی دارند. پس از بحث‌های طولانی و مفصل که شاید سال‌ها به طول انجامید، این حقیقت مکشوف شده که نه تنها در ایران بلکه در بسیاری از منابع اروپایی، متفکران، این دو نظریه را که از عرش تافرش تجاوز دارند، همسو انگاشته‌اند.

^۱ - نظریه آزادی، معادل واژه liberalism و آموزش و پرورش آزاد، معادل واژه liberal education ترجمه شده‌اند. اگرچه مؤلفان واقف‌اند که ترجمه این واژه‌ها ممکن است از بار معنایی آنها بکاهد؛ اما به دلیل اهمیت ترجمه آنها به زبان فارسی، این کار صورت گرفته است.

به طور مختصر باید گفته شود در آموزش و پرورش آزاد، هدف و شعار اصلی تعلیم و تربیت، تنویر ذهن و رهاکردن از زمان و مکان خاص است. دانش به خاطر خودش و ارضای ذهن، طلب شده و در راستای روشن‌گری ذهن کسب می‌شود، نه برای مقاصد بیرونی؛ مقاصد بیرونی هرچند مهم‌اند اما محصول جانبی تلقی می‌شوند که در درجه دوم، اهمیت قرار می‌گیرند و هدف اصلی آموزش و پرورش براساس نظریه آزادی، کسب بیشترین منفعت برای بیشترین تعداد و غلبه بر طبیعت در راستای رفاه بوده، سودآوری (نه فقط جنبه مالی) مدنظر است.

برای نشان‌دادن و جداکردن این دو نظریه بر آن شدیم تا بزرگانی از هر دو را برگزیده، با معرفی اندیشه‌های تربیتی‌شان، روشن سازیم که این دو نظریه در اصول و اهداف متفاوت‌اند؛ اما این کار، دشوارتر از آن بود که می‌پاشتم. زیرا اول اینکه متفکران این دو مکتب تعدادشان بسیار زیاد است و معرفی همه آنها ما را از هدف اصلی مان دور می‌کرد و دوم اینکه متفکران خود آموزش و پرورش آزاد، هم‌پوشی کامل فکری با یکدیگر ندارند تا حدی که یکی از نام‌آورترین آنها به نام مایکل/وک سات که شیفته این نظریه است به انسال ایده‌آل و خدا اعتقاد ندارد و همچنین یکی دیگر از مهم ترین متفکران این حوزه به نام جان هنری نیومن، اعتقادی ریشه‌دار به خدا و مسیحیت داشته، در اساس کاردینال بوده‌است؛ بنابراین انتخاب از میان آنها کاری دشوار بود و ما درست، همین مشکل را در نظریه آزادی پیش‌رو داشتیم که درنهایت، چاره‌ای نبود مگر انتخاب و این سخت‌ترین قسمت کار بود، زیرا همه آنها شایسته تحقیق هستند و نقاط نورانی در تک‌تک اندیشه‌ها وجود دارد.

مشکل دیگر که شاید تمام فلاسفه تعلیم و تربیت با آن درگیرند این است که نمی‌توان افکار فلاسفه را با یک خط‌کش اندازه گرفت و گفت که از نقطه الف تا ب فقط تربیتی است و این تربیت به دیدگاه‌های معرفت‌شناسی و اخلاق ربطی ندارد؛ این بدین معناست که به طور کلی، ما وادار شدیم برای نمونه، دارونیسیم و دارونیسیم اجتماعی را به طور مختصر شرح دهیم. اگر خواننده‌ای کتاب را به دست گیرد و به طور تصادفی، صفحه مربوط به دارونیم یا بتام و افراد به ظاهر نامرتبط را بیابد، پیش خود خواهد گفت: «اینها با تعلیم و تربیت چه ارتباطی دارند؟، مگر موضوع این کتاب «جانور شناسی یا اقتصاد» است؟».

نکته اینجاست که هرچند برای نمونه، نظریه اقتصاد آدام اسمیت و ریکاردو به طور مستقیم با تعلیم و تربیت ارتباط ندارد ولی زمینه‌ساز افکار میل در تعلیم و تربیت در باب اهمیت رقابت بوده است و ما ناگزیر بوده‌ایم که این را مطرح کنیم؛ درواقع بدون معرفی افکار زمینه‌ساز، هرگز یک

اندیشه را نمی‌توان به‌طور دقیق معرفی کرد؛ تمام تلاش ما این بوده که به مسائل و اندیشمندان تربیتی، به‌طور سطحی نگاه‌نکرده، حق این دو نظریه را ادا کنیم طوری که دانشجوی رشته علوم تربیتی از ریشه‌ها و دغدغه‌های یک متفکر در راستای دفاع از یک نظریه آگاه شود؛ بر این اساس در معرفی هر متفکری خودمان را با یک دوراهی مواجه کرده‌ایم پس بر آن شده‌ایم که هر دو راه را در حد توانمان تا انتها برویم.

راه اول اینکه «متفکر موردنظر از چه مبانی فلسفی الهام یا تأثیر پذیرفته‌است؟» و راه دوم اینکه «از چه متفکرانی انتقاد داشته و چرا مانند پل هرست، سخن / ارسطو را در باب آموزش و پرورش و اهمیت دانش برای ذهن قبول داشته‌است؟» پس ما خود را به معرفی / ارسطو ملزم کرده‌ایم یا از مکتب پراگماتیسم و پیشرفت‌گرایی و سودگرایی انتقاد زیادی داشته پس ما تا حد امکان، دلیل انتقاد وی از آنها را هم بیان کرده‌ایم.

و بدین صورت در میان نظریه‌پردازان آموزش و پرورش آزاد ابتدا خاستگاه اندیشه و پدران آن یعنی افلاطون و / ارسطو را معرفی کرده‌ایم و نیز کسانی که در شکل‌گیری افکار آنها نقش داشته‌اند؛ در این خصوص، «پیش‌سقراطیان»، موضوع فصل اول ما را تشکیل می‌دهد. در فصل دوم بلافاصله به نظریه آزادی پرداخته‌ایم و پس از بحث‌هایی درباره انتخاب چهره‌های اصلی نظریه بر آن شدیم که با معرفی سه چهره اصلی بتوانیم ویژگی‌های بنیادین این نظریه را روشن کنیم تا راه‌گشای تحقیقات بعدی پژوهشگران باشیم؛ لذا بحث را با جان لاک شروع کردیم در حالی که می‌توانستیم آن را با فرانسیس بیکن آغاز کنیم؛ دلیل انتخاب لاک، بحث‌هایی مهم هستند که او به‌طور مستقیم درباره ذهن و تعلیم و تربیت مطرح کرده‌است؛ درباره بنتام نیز به‌عنوان بنیان‌گذار مکتب یوتایلیتریسم، ناگزیر از معرفی وی بوده‌ایم؛ اما میل بدون تردید انتخاب‌شد، زیرا بیانیه‌هایش راجع به تعلیم و تربیت نه‌تنها مورد اقبال نظام‌های غربی قرار گرفت بلکه چون در راستای مخالفت با سوسیالیسم بود از وی، چهره‌ای مقبول ساخت زیرا دیدگاه وی درباره تعلیم و تربیت به‌طور کامل، ابزاری است، ابزاری برای نشان‌دادن مزایای سرمایه‌داری!

فصل سوم، بازگشتی است به‌سوی آموزش و پرورش آزاد با قرن‌ها فاصله از پیشروان این نظریه؛ در این فصل نیز، چهار چهره مهم را معرفی کرده‌ایم که عبارت‌اند از: نیومن، آرنولد، لوک شات و الیوت؛ همان‌طور که گفته‌شد، اینها مخالف استفاده ابزاری از آموزش و پرورش بوده‌اند ولی تفاوت

های زیادی میانشان هست که در خلال آشنایی عمیق تر با آنها گفته شده اند؛ این افراد، دانش ابزاری را مخرب می دانند و می گویند که چنین نگاهی به دانش، راه را برای سوءاستفاده از دانش بازمی کند. فصل چهارم به معرفی نظریه پردازان معاصر آموزش و پرورش آزاد پرداخته است؛ این گروه که با عنوان «مکتب تربیتی لندن نیز شناخته شده اند، شعارشان درخصوص تعلیم و تربیت با پیش قراولان این مکتب چندان تفاوت ندارند؛ اما چون بعد از انقلاب فلسفه تحلیلی، به میدان تعلیم و تربیت قدم نهاده اند، از کنار این انقلاب نمی توانسته اند چشم بسته رد شوند؛ بنابراین مطالعاتی عمیق درباره ویتگنشتاین انجام داده اند و پیام هایی بسیار را مانند شفافیت واژه، شناخت انواع قضایا و شناخت پیش فرض ها برای ورود به مسئله تعلیم و تربیت لازم دانسته اند؛ اما پیش از ورود به حوزه آموزش و پرورش و اذعان به اینکه قابل اجماع نیست به بررسی ویژگی های فرد فرهیخته می پردازند (پیترز) آنان دانش را نیز به نحوی شفاف سازی می کنند که با افکار/رسطو و سایر متفکران آموزش و پرورش آزاد بسیار تشابه می یابد؛ در پایان نیز بندهایی که به این مکتب وارد شده به خوانندگان ارائه شده است و لازم می نماید توضیح داده شود که هدف اصلی این کتاب، معرفی این دو دیدگاه بوده است، نه نقد و ارزیابی آن دو؛ بنابراین مؤلفان معتقدند که در این راه، فقط کار را شروع کرده اند اما هرگز به پایان نرسانده اند. معرفی تفاوت بنیادی دو نظریه آزادی و آموزش و پرورش آزاد، هدف بنیادین و اساسی این کتاب بوده و نقد این دو نظریه، به طور بسیار مختصر و در پایان کتاب انجام شده است. در حقیقت با معرفی این دو دیدگاه و بیان تفاوت آنها، حالا راه برای نقد آنها باز شده است؛ ضمن اینکه اندیشه تعدادی از فیلسوفان پس از بیان آن اندیشه ها مورد نقد قرار گرفته است.

خواننده تیزبین امروزی، ممکن است بگوید از همین مقدمه، تفاوت های این دو نظریه (آزادی و آموزش و پرورش آزاد) را می توان دریافت؛ اما نکته اینجاست که تلاش نویسندگان بر این بوده که این تفاوت ها را ریشه یابی کنند به نحوی که هم راهگشای تحقیقات آیندگان باشند و هم آنها را به نوعی سنجش ترغیب کننده وادارند تا راه خود را در وادی سخت انتخاب نظریه مورد دفاعشان بیابند. اکنون پرسش اینجاست که «چرا قبول یک نظریه آموزشی مهم است؟»؛ این سوال بر حق است و باید به آن پاسخ داد. آسان ترین و کوتاه ترین راه برای پاسخ، مقایسه ای ساده میان تابلوهای راهنمایی و رانندگی برای راننده است. تابلوهای راهنمایی ما را با ایمنی به سر منزل مقصود می رسانند، خطرهای احتمالی و سرعت مطمئن را به ما گوشزد کرده، پیامدهای عدم رعایت توصیه ها را خاطر نشان می کنند و این، درست، همان کاری است که تسلط بر تمام نظریه ها و انتخاب برخی از آنها به

ما در رسیدن به اهداف تربیتی‌مان و تربیت انسان ایده‌آل و جامعه مورد نظرمان کمک‌می‌کند. در پایان، ذکر این نکته ضروری است که محتوای این کتاب، بی‌اشکال نیست؛ بنابراین از صاحب‌نظران، همکاران، دانشجویان و سایر عزیزانی که مطالب کتاب را مطالعه‌می‌فرمایند، تقاضا می‌شود نظرهای ارزشمند خویش را از طریق آدرس الکترونیکی [@shahed.ac.ir](mailto:mirzamohammadi@shahed.ac.ir) به اطلاع مؤلفان برسانند تا در چاپ‌های بعدی اصلاح شوند.

توفیق از اوست

محمدحسن میرزامحمدی

فاطمه زیبا کلام مفرد

علی صحبت‌لو

تهران - پاییز ۱۳۹۱